

Марта МАКОВЕЦЬКА

СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ДИЗАЙНУ В ГАЛИЧИНІ В НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛАХ

Висвітлюється стан дослідження у науковій мистецтвознавчій літературі передумов появи дизайну у Львові, та Галичині в цілому. На основі літературних та архівних джерел розкривається специфіка розбудови таких галузей дизайну, як архітектурний, промисловий дизайн тощо. Основна увага приділяється значимим явищам, які мали загальноєвропейський розголос та значення для розвитку дизайну в Галичині та Україні в цілому.

Ключові слова: дизайн, ремесла, промисловість, Галичина.

© М. МАКОВЕЦЬКА, 2016

Поняття дизайну в загальносуспільній рецепції, а також у професійних колах України на її етнічних територіях набувало поширення доволі нерівномірно і не завжди синхронно з відомими культурно-мистецькими центрами Європи. На це були свої причини. Перш за все, у першій половині ХХ ст. предметне поле дизайну розглядалося через призму системи декоративно-прикладного мистецтва та архітектури. Такій парадигмі підпорядковувалася і наукова методологія, з якою зазвичай акцентувалося не стільки на проблемах формотворення та комплексності функціональних ознак предметів з їх естетичним еквівалентом, скільки на художньо-образних та стильових рисах предметів як творів образотворчого або декоративного мистецтва. Другою причиною можна вважати те, що в європейській історіографії цього періоду на тривалий час закріпилося поняття художньої промисловості, яке охоплювало широкий діапазон предметної творчості архітекторів, художників і дизайнерів без профільної диференціації. Третьою причиною стала, вже дещо пізніше, радянська ідеологія, яка вважала поняття дизайну чужим класовій природі мистецтва, приналежності його до ворожого, буржуазного типу естетичної творчості. У зв'язку з тим проблематика дизайну в професійних виданнях СРСР розглядалася як галузь «технічної естетики». Все це стояло на перепоні системним науковим дослідженням дизайну в Україні у широкому діапазоні виявів.

Виходячи з цього, виникає необхідність виділити та окреслити найбільш значимі концепції дизайну та безпосередні «продукти» дизайну у сфері архітектури і промисловості, тобто прослідкувати історію зародження дизайну в Галичині, зокрема як явища, яке виникло з розвитком промисловості і окреслювало процес проектування виробів для серійного виробництва. Ця проблема нероздільна з динамікою розвитку на території політико-адміністративної території Галичини художньо-промислової освіти та базових галузей дизайну.

XIX століття принесло найбільші зміни в історію людства. Науковий прогрес і революція радикально змінили життя людей. Але в той час, як в Європі встигла відбутися промислова революція, отримати опір і противників (рух мистецтв і ремесел), у Львові промисловість лише зароджувалась. Від заснування міста і до середини XIX ст. тут було цехове виробництво. З іншого боку, львівська архітектура була інтегрована в загальноєвропейські процеси та

розвивалась майже синхронно з Віднем. Віденська архітектурна школа у 1860—1880-х рр. ХІХ ст. стала провідною у Європі. Впродовж цього періоду Львів, хоч і повільно, набував рис капіталістичного міста. Перед ним постали нагальні завдання виходу на європейський і світовий ринок. А це зумовило прискорення розвитку крайової економіки та індустріалізації краю. Ремесло впевнено йшло на зближення з промисловістю, почали створюватись типові зразки для тиражування.

При розгляді даної теми важливим є ряд загальних досліджень історії, культури, мистецтва України, Галичини чи, зокрема, Львова. Такі видання, як «Історія української культури: у п'яти томах» [17], «Історія Львова: у трьох томах» [18], «Наше місто Львів» [43], а також часопис «Галицька брама» та багато ін. дають можливість розглядати окремі явища і проблеми в контексті загальних історичних, культурних, мистецьких процесів, що акумулювали в собі складне переплетення соціологічних, естетичних та ідеологічних проблем. Багато фактичного матеріалу та цінної для нас інформації містить «Львів. Туристичний путівник» [26] та монографія Юрія Бірюльова «Мистецтво львівської сецесії», у якій дається історико-художня характеристика львівського мистецтва періоду сецесії, розкривається своєрідність цього важливого явища в українській мистецькій спадщині, розглядаються особливості взаємодії просторових мистецтв [2].

Становлення та розвиток матеріальної культури щільно пов'язані з соціально-економічними та конструктивно-технологічними умовами життєдіяльності людини. Рух «мистецтво і ремесло», який започаткувався у Західній Європі в другій половині ХІХ ст. і поширився по всій Україні, мав на меті зберегти традиційне ремесло. У досліджуваній період утверджуються на практиці нові принципи творчої співпраці народних майстрів і професійних художників.

Початки дослідження вітчизняної промисловості сягають останньої чверті ХІХ — перших десятиліть ХХ ст., серед них особливу увагу привертає невелика монографія В. Січинського «Нариси історії української промисловості» (Львів, 1936 р.), де обґрунтовано національну природу українського ремесла, подано імена майстрів. На підставі широкого кола джерел, насамперед архівних, написана кни-

га Я. Кіся «Промисловість Львова у період феодалізму ХІІІ—ХІХ ст.», де він докладно описує цехове виробництво, що дає загальне уявлення про передумови формування промислового виробництва у Львові [20.] Широку історію творення нового соціального стану приватного підприємництва висвітлено в книзі «Українські купці і промисловці у Західній Україні 1920—1945» В. Несторовича [30] та книзі історика української кооперації А. Качора «Мужі ідеї і праці» [19].

Не один з сучасних авторів так чи інакше заторкував в своїх працях питання зародження дизайну в Галичині. Тут ми зустрічаємося з фрагментарністю досліджень, або й відсутністю таких. Роман Яцив у статті «Український інтелект на мистецькій карті Європи 1900-х — поч. 1920-х років» пише, що неупорядковані знання про модерні шукання практиків українського мистецтва обертаються розхитаністю системи критеріїв, ціннісних та стильових орієнтацій новочасних художників. Позбавлені можливості оцінювати, а то й просто бачити найкращі взірці новітньої національної класики мистецтва, сучасні митці нерідко шукають естетичного підґрунтя в набутках чужинецьких мистецьких шкіл, які багато в чому суперечать українській історично-культурній традиції [52]. На питанні необхідності дослідження саме феномену дизайну в Галичині неодноразово наголошував Олег Боднар, зокрема у статті «Дизайн в Україні. Історія, актуальний стан, історія розвитку» [3].

Грунтовною базою для дослідження дизайну в Україні, зокрема Галичині, є видання, які розкривають ключову сутність дизайну розвинених країн світу в історичній динаміці. До таких фундаментальних праць з історії та стилістики промислового дизайну належать «Дизайн и время» Лакшмі Бхаскаран, «Элементы дизайна» під редакцією Ноеля Райлі, «Дизайн интерьеров: 6000 лет истории» Джона Пайл.

Важливі матеріали щодо початків дизайну зафіксовані у каталогах виставок, що відбулися в Галичині в кін. ХІХ — на поч. ХХ ст., в статтях багатьох авторів у періодичних виданнях, зокрема, І. Герасимовича, О. Лудького, Я. Скопляка, І. Ямулинця, А. Фіголя.

Особливо багато інформації про творчі процеси, що стосуються розвитку дизайну в Західній Україні, опубліковано у львівському часопису «Нова хата», заснованому жіночим промисловим кооперативом «Українське народне мистецтво» (1925).

Першим і єдиним українським підручником з промислового дизайну є книга Віктора Даниленка «Дизайн». У ньому представлено авторське трактування широкого історико-культурного матеріалу на ґрунті історичного підходу до з'ясування та викладання основ дизайнерської професії. Водночас тут подано результати аналізу автором найновіших концепцій сучасної дизайнової освіти у провідних школах світу. У своїй книзі Віктор Даниленко розкриває історіографію терміна дизайн, а також подає власне узагальнення визначення дизайну [9]. Найширшим науковим дослідженням, присвяченим українському промислово-дизайну, є монографія В.Я. Даниленка «Дизайн України у світовому контексті художньо-проектної культури ХХ століття (національний та глобалізаційний аспекти)» [10].

Р. Яців серед своїх численних напрацювань не раз заторкував питання власне розвитку промислового дизайну в Галичині, зокрема в статті «Художник і українське ділове життя Львова 1920—1930-х років: візуальна ідентифікація стосунків» ґрунтовно дослідив питання зближення українських підприємців з мистецькими колами Львова [52]. Також багато питань, присвячених дизайну, простежується в окремих статтях та деяких текстах монографій, присвячених іншим темам.

Процес розвитку і становлення дизайну в Галичині, був нерозривно пов'язаний з двома напрямками: репрезентацією на промислових виставках науково-технічних досягнень національного і міжнародного рівня і розвитком професійної дизайнерської освіти.

Важливим засобом налагодження міжрегіональних і міжнародних зв'язків у розвитку промислів і мистецьких шкіл була організація виставок. Власне чи не першорядною частиною даного дослідження є художньо-промислові виставки у Львові, оскільки влаштування цих виставок хронологічно випереджає такі події, як заснування художньо-промислових шкіл, музеїв та товариств. Великою допомогою для дослідницької праці в цьому напрямі є довідник-антологія «Українські мистецькі виставки у Львові (1919—1939)», укладена Р. Яцівим. У виданні вперше представлено максимально повну документацію виставкової активності українських митців Львова за 20 років між світовими війнами [41].

Суттєвим епізодом для дослідження історії українського декоративно-прикладного мистецтва і дизайну була виставка промислів і рукоділля у Львові 1851-го року, введена в науковий обіг С. Король [23]. Завдяки цій знахідці ми маємо підстави починати відлік історії львівської школи декоративно-прикладного мистецтва від 1851 року.

Вагомою ланкою в ланцюзі досліджень дизайну в Галичині є питання історії виникнення і розвитку української національної школи дизайну [3]. Багато питань художньої освіти Галичини висвітлено на сторінках часописів: педагогічних (додатку до «Учительського слова» — «Методики і шкільної практики», «Нашої школи», «Рідної школи», «Учителя», «Шляху виховання й навчання» та ін.), мистецьких («Артистичного вістника», «Життя і мистецтва», «Карбів», «Мистецтва», «Мистецтва L'ART», «Нової хати», «Українського мистецтва» тощо), технічних («Czasopismo Techniczne»).

На початку ХХ ст. до проблем розвитку художньої освіти в Галичині зверталися Д. Горняткевич, В. Крицінський, Т. Мерунович, В. Січинський, М. Коць, О. Кульчицька, І. Петрова та ін.

Значний внесок у дослідження української мистецької освіти зробив Ростислав Шмагалю. В його дисертації [29], що переросла у фундаментальне видання «Мистецька освіта в Україні середини ХІХ — середини ХХ століття», ґрунтовно розглянуто взаємозв'язок української мистецької освіти з європейською, а також історичний розвиток мистецьких шкіл у всіх регіонах України, створено хронологію мистецькоосвітнього процесу, що є цінним для нашого дослідження. Укладений Р. Шмагалю біографічно-бібліографічний «Словник митців-педагогів України у світі» подає докладні відомості про меценатів, організаторів мистецької освіти та митців, які викладали у навчальних закладах різного типу та освітнього рівня.

У дисертаційних дослідженнях С. Нікуленко, О. Ковальчука, Л. Соколюк та О. Волинської, праць і статтях Є. Антоновича, В. Даниленка, О. Рудницької, С. Свид, В. Шпільчака, О. Боднара, Г. Кирчів та ін., також розглядаються питання художньої, в тому числі дизайнерської освіти. Зокрема, у дисертації О. Волинської «Розвиток художньої освіти в Галичині в другій половині ХІХ — початку ХХ століття» [5] проаналізовані передумови станов-

лення і особливості розвитку художньої освіти в Галичині. Велике значення мають статті С. Білокона, Ю. Турченка, Т. Максиська, В. Ханка, Ю. Лашука, В. Вуйцика, Л. Волошин, М. Криволапова.

Невід'ємним джерелом для вивчення дизайну є праці з історії архітектури. Архітектура для дизайнера, як полотно для художника, — це основа, оболонка, яка формує внутрішній простір.

«Історія українського мистецтва» В. Січинського, видана ще у 1956, узагальнює дослідження історії мистецтв і, зокрема, архітектури України, проведені різними поколіннями дослідників поза радянською державою [39]. Також архітектуру Львова досліджуваного нами періоду в путівниках та статтях описували такі дослідники, як В. Вуйцик, Я. Ісаєвич, Р. Липка, Т. Липка, Б. Мельник, В. Овсійчук, Г. Островський, М. Тригубова, М. Орлович, Я. Пурхля, С. Лінда, М. Сепіл, К. Павловський, Б. Черкес, І. Жук, О. Жук, О. Нога, Ю. Бірюльов і т. д.

Ряд фундаментальних праць, присвячених окремим персоналіям, щоразу збільшується. Варто розглянути їх детальніше.

Діяльності архітекторів Юліана та Альфреда Захаревичів присвячена книга Юрія Бірюльова «Захаревичі творці столичного Львова». Їх творчість визначила магістральні шляхи архітектури Львова. В своїй книзі Бірюльов називає Юліана Захаревича не лише архітектором та людиною багатьох талантів, але й власне дизайнером, що дуже важливо в контексті нашого дослідження [1]. Безпосередньо художньо-дизайнерській стороні творчості Ю. Захаревича присвячена стаття Жука О.К. «Мистецтво дизайну у творчості Юліана Захаревича». В ній розглянуто деякі аспекти художньо-дизайнерської творчості професора архітектури Юліана Захаревича, показано його внесок у становлення дизайну в Галичині в останній чверті XIX ст. [13]. У 1996 р. І. Жук переважно на основі документів з родинного архіву Кристини Юраш-Домбської і при підтримці варшавської філії Товариства польських архітекторів організував спільну монографічну виставку Юліана і Альфреда Захаревичів у Варшаві. У 1998 р. завдяки зусиллям Б. Черкеса у Львівській політехніці відбулась міжнародна наукова конференція, присвячена творчості Ю. Захаревича [1].

Діяльності Івана Левинського — видатного українського інженера, архітектора, будівничого, під-

приємця, професора львівської політехніки, організатора української національної промисловості, педагога, громадського і політичного діяча, мецената, присвячено ряд книг. Архітектурне бюро Івана Левинського синтезувало працю архітектора, митця і підприємця. Зокрема ця тема широко розкрита в книзі О. Ноги «Іван Левинський: Архітектор, підприємець, меценат» [37]. На початку XIX ст. фірма Левинського однією з перших у Львові стала послідовно втілювати в архітектурі риси нового стилю — сецесії. Одним з найбільших досягнень І. Левинського у сфері культури стала розробка та реальне впровадження українського стилю в мистецтві кін. XIX — поч. XX ст. Генію Левинського присвятив також дослідження Ігор Жук. У своїй книзі «Львів Левинського: місто і будівничий» автор окреслює професійну ідентичність Левинського як будівничого-архітектора, з'ясовує характерні риси його фахового почерку [14]. У травні 1989 р. у Львівському музеї українського мистецтва (тепер Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького) за участю працівників Львівського музею етнографії та художніх промислів, зокрема О. Ногою, була підготовлена і експонована виставка про життя та діяльність І. Левинського. Ще більша виставка «Іван Левинський і його час» відбулась у 1992 році в ЛМНХП. Популяризували творчість Левинського також В. Потюк, Б. Черкес, О. Голубець, Р. Шмагало, Г. Івашків та ін.

Зараз дослідники багато уваги приділяють творчості видатного зодчого сакральної архітектури Євгена Нагірного. Його спадщина мала велике значення для становлення і розвитку української архітектури у XX ст. Доробкам Є. Нагірного присвячено ряд статей: В. Слободяна, Б. Черкеса, Л. Грицюк та ін. Зокрема, Л. Грицюк захистила кандидатську дисертацію на тему «Творча спадщина Євгена Нагірного та її значення для розвитку архітектури України» [8, арк. 219—232].

У 2000 р. вийшла книга «Нагірні, Леви: історія родини». Автори опрацювали архіви родини Нагірних і Левів, а також у збірник увійшли спогади Василя Нагірного, матеріали до бібліографії, життєпис, а також стаття В. Слободяна «Церкви львівського архітектора Василя Нагірного» [24].

Комар Ж.Ю., автор книги «Ян Томаш Кудельський — галицький архітектор на зламі епох», роз-

глядає життєвий та творчий шлях відомого галицького архітектора Яна Томаша Кудельського, розкриває три періоди творчості архітектора — львівський, станіславський та варшавський. Наводить ряд характерних ознак, які вирізняють архітектурні об'єкти Я. Т. Кудельського, запроєктовані у стилі історизму та сецесії [22, с. 219—227].

До важливих об'єктів дизайну відноситься інтер'єр. Як невід'ємна частина архітектури, він є одним з кращих прикладів відображення історичної дійсності, вираженням ідеології епохи, та рівня властивих їй рушійних сил. Інтер'єр може поєднувати в собі різні види мистецтва — рисунок, живопис, скульптуру, мозаїку, кераміку, вітраж, різьбу, освітлювальні прилади, меблі, ковани вироби тощо. Основою цього синтезу є композиція, а також вдало підібраний колорит, освітлення, стилеве вирішення та ін., які пов'язують окремі твори мистецтва, створюють гармонійне середовище.

Візуальне уявлення про львівську архітектуру, інтер'єри, меблі та інші предмети дизайну цього періоду можна отримати з публікацій у тогочасній спеціалізованій періодиці. В пресі висвітлювалось не лише суспільно-політичне та інтелектуальне життя Галичини, але й питання дотичні до дизайну. Найбільше матеріалів на цю тему знаходимо у журналі «Нова Хата».

Серед спеціальних видань, які частково порушують важливі з цієї теми питання, домінують історичні й етнографічні дослідження, а в мистецтвознавстві провідним є аналіз окремих видів ремісничої творчості, що висвітлені, зокрема, в «Нарисах з історії українського декоративно-прикладного мистецтва» (1969 р.). Важливими для атрибуції меблів, світильників, виробів зі скла, металу та ін. XVI—XVIII ст. є «Большая иллюстрированная энциклопедия древностей», а також каталог дорогоцінного антикваріату, виданий Е. Густавом Пазауреком.

Меблі та атрибути інтер'єру кін. XIX — поч. XX ст. також можна побачити у меморіальних музеях та приватних колекціях наших сучасників. Над вивченням теми українських житлових інтер'єрів кін. XIX — поч. XX ст. працювали Михайло Васильович Гнатюк з темою кандидатської дисертації «Художні вироби з дерева в інтер'єрі народного житла Українських Карпат і Прикарпаття XIX — першої половини XX ст. (Історія. Типологія. Художні

особливості)», об'єктом якої був інтер'єр народного житла; Марія Миколаївна Гринюк, яка захистила кандидатську дисертацію на тему «Декоративний народний розпис в інтер'єрі гуцульської хати (середина XIX — кінець XX століття)», однак у цій праці знову фігурує народне житло, а не львівський житловий інтер'єр. Грунтовно досліджує інтер'єри громадських будівель кін. XIX — поч. XX ст. у своїй кандидатській Н.Є. Новосельчук, але лише на прикладі Харківщини і Полтавщини.

Як окремий об'єкт досліджень галицький інтер'єр розглядався лише в деяких статтях. Вперше внутрішні громадські простори у структурі історичної житлової забудови Львова на межі XIX—XX ст. стали об'єктом наукового дослідження в кандидатській О.Ю. Лисенко [25]. В результаті визначено особливості формування даної архітектури. Встановлено планувальні, об'ємно-конструктивні, стилістичні та композиційні принципи формування архітектури громадських просторів у структурі житлових будинків Львова, з'ясовано причини їх руйнування та зроблено рекомендації щодо збереження, використання та реконструкції. За матеріалами дослідження опубліковано також ряд публікацій.

Конкретно інтер'єру кін. XIX — поч. XX ст. присвячена стаття Євгенії Дмитрів [11]. Окремі автори в своїх публікаціях та наукових працях торкаються проблем формування інтер'єрів частково. Зокрема, це Х.В. Урсатій, Б.С. Черкес, А.П. Павлів, О.К. Жук, В.І. Проскураков, О. Стояновський, С. Лінда та ін.

Невід'ємною складовою матеріальної культури є дизайн меблів. Важливою для ідентифікації та атрибуції меблів по стилях та напрямках є книга «Стили мебели» Дюла Кес. В інтер'єрах львівських міщан поширеною була модель гданської шафи, зразки таких шаф описуються у виданні Бешлежевської Чеслави «Гданські меблі XVI—XIX ст.».

Художній обробці дерева та пошукам нових типів меблів 20—50-х рр. XX ст. присвячені статті А. Бездана [4], Р.В. Чугай [42, с. 216—218] та М. Моздира [28]. Історію національного дизайну меблів також досліджували В. Даниленко, С. Мигаль, М. Станкевич, М. Гнатюк, І. Сенів, С. Шумєга та інші науковці. Однак незважаючи на дослідженість теми загалом, багато аспектів, зокрема міське меблярство в їх працях описано не достатньо. Історію

зародження професійного виробництва художніх меблів 40-х рр. ХХ ст. у Львові висвітлює стаття І. Сєніва. Серед важливих досліджень з українського деревообробництва виокремлюється праця М. Станкевича «Українське художнє дерево XVI—XX ст.», де систематизовано та науково обґрунтовано великий фактологічний матеріал з цієї галузі вітчизняної творчості [40]. До сучасних українських авторів, котрі зверталися до меблярського ремесла, належить дослідник львівського модерну Ю. Бірюльов, який виділив тогочасні провідні меблеві майстерні Львова, зокрема Т. Ейзенбарта, М. Копеча, Ф. Тенеревича, Л. Шафранського, В. Ціріна. До останніх досліджень цього автора належить «Львівська різьба», у якій присвячено розділ декору меблів й наведено приклади їх оздоблення.

У 2010 р. Дяків М.В. захистила дисертацію про міське меблярство Галичини XIX—XX ст. Зібрані та систематизовані матеріали заповнюють прогалини у вивченні роду художньої обробки деревини — меблів [12]. У дисертації досліджено історико-суспільні явища й події, котрі пов'язані з генезисом міського меблярства в Галичині. Визначено технологічні прийоми, декоративні характеристики й засоби художньої виразності меблів, висвітлено стан ремісничого виготовлення меблів. Також проаналізовані зміни напрямів і стилів, взаємовпливів народного та професійного мистецтва, помічено розвиток від матеріально-практичної сфери до духовно-культурної.

Дослідження теми металевих освітлювальних приладів у контексті художнього металу в українській мистецтвознавчій науці перші розпочали Л.В. Долинський та П.М. Жолтовський. Вони цілком логічно виділили основні групи світильників за функціональними та конструктивними ознаками. Жолтовський П.М. також розглядає генетичні та історичні питання, трактує металеві світильники як твори українського декоративного мистецтва зі своєю європейською стилістикою, але не заторкує саме той період, який ми досліджуємо. Окремі згадки про коштовні свічники, лампади та їх майстрів містить книга М. Петренка «Українське золотарство». Відомості про керамічні свічники знаходимо в книгах К. Матейко, Ю. Лашука, П. Мусієнка, О. Слободяна.

Важлива інформація про дерев'яні світильники, які майстри переважно виконували для церков і пан-

ських інтер'єрів, є у працях А. Будзана, М. Моздира, О. Тищенко, М. Станкевича. Один з перших вивчає європейські освітлювальні прилади австрійський вчений Л. Бенеш. В ілюстративній частині він представляє різні типи кованих, металевих і точених свічників, прилади для закріплення скалки-лучини тощо. Короткі відомості про розвиток і художні особливості європейських освітлювальних приладів можна почерпнути з праць М. Іннес, Р. Коч і К. Лонс, Д. Стара. З погляду дизайну світильників ХХ ст. актуальною є праця Ж. Гасіо-Таламбо.

Найширше тему інтер'єрних світильників в Україні, зокрема періоду кін. XIX — першої третини ХХ ст., розглянуто у дисертації Маркович М. «Українські художні світильники XVI—XX ст. в контексті європейського мистецтва освітлювальних приладів (історія, типологія, художні особливості)». Визначено особливості мистецького феномену українських інтер'єрних світильників XVI—XX ст. порівняно з аналогічними творами народних майстрів і професійних художників Європи. І, що нам важливо, проаналізовані твори дизайну українських освітлювальних приладів ХХ ст. [27].

Українській порцеляні перші наукові дослідження були присвячені завідувачем відділу ЛМЄХП, кандидатом мистецтвознавства Л.В. Долинським. На початку 1960-х рр. ним видана монографія з історії старого українського художнього фарфору, побудована, переважно, на матеріалах колекцій Львова та Санкт-Петербурга. Вибірково давалася характеристика окремим художнім процесам, мистецьким творам та деяким майстрам. У 1960-х рр. Л.В. Долинський у співавторстві з технологом керамістом і художником П. Мусієнком видали невелике дослідження до історії українського мистецтва у 6-ти томах. Більшість тез цієї, а також наступної за часом праці кандидата мистецтвознавства О.О. Чарновського (кінець 1950 — 1960-ті рр.), цікаві в плані інформативних даних стосовно окремих художників і розвитку виробництва у Городниці, Довбиші, Барашах. З історії останнього заводу матеріал був підготований професійним фарфористом Ю.С. Гаврилюком наприкінці 1960-х років. Фундаментальна монографія з історії старого художнього фарфору України, була написана у 1970—1980-х рр. на основі докторської дисертації львівським мистецтвознавцем Ф.С. Петряковою (оприлюднена у

1985 р.). Однак сфера уваги дослідниці була переважно зосереджена на порцеляні, оздобленій ручним розписом, вироби віддалених підприємств, продукція яких не потрапила до музейних збірок, лишилися поза увагою дослідниці.

Окрім цього порцеляні присвячені такі дослідження, як «Творчість і мистецько-педагогічна діяльність Михайла Жука в контексті становлення української школи художників фарфору (перша половина ХХ-го століття)» [44] Шкільної О.В. — дисертація присвячена творчості та мистецько-педагогічній діяльності митця-універсала Михайла Жука в ділянці орнаментально-декоративного мистецтва і художньої порцеляни. А також її стаття «Художні особливості порцеляни Баранівського фарфорового заводу кін. ХІХ — поч. ХХ ст.» [45].

Сучасний науковий погляд на проблематику мистецької класифікації кераміки запропонував М. Станкевич (1992, 2002), у працях якого аналізується система композиційних закономірностей із виділенням законів, прийомів та семантичних засобів.

В книзі Агнії Колупаєвої «Українські кахлі ХІV — початку ХХ століть. Історія. Типологія. Іконографія. Ансамблевисть» вперше в українській науці у такому широкому обсязі висвітлене кахлярство як самобутнє мистецьке явище в національній культурі. Зокрема сьомий розділ даної книги присвячений кахлям періоду історизму та модерну [21]. Темі кераміки також присвячена праця Івашків Г. «Декор української кераміки ХVІ — першої половини ХХ століть». Монографія присвячена комплексному аналізу декору української кераміки як цілісної мистецької та семантичної системи. Основа книги — пам'ятки кін. ХІХ — першої пол. ХХ ст., що зберігаються в музеях України, Польщі та приватних колекціях (Львів, Київ) [16]. Не одну ґрунтовну працю художній кераміці та гончарним промислам присвятив Ростислав Шмагало [46; 47; 48; 49; 50; 51]. Важливими є дослідження Олександра Ноги на цю тему. В його книзі «Українська художньо-промислова кераміка Галичини (1840—1940)» розглядається саме період зародження та розвитку промислового дизайну у Львові [31; 32].

Художньому металу присвячений ряд праць таких авторів, як: І.-С. Зубрицький, П. Жолтовський, Я. Матясяк, Л. Суха. До теми архітектурного металу кін. ХІХ — поч. ХХ ст. звертаються Р. Шма-

гало та Е. Сидор. ґрунтовні праці О. Ноги такі, як «Олександр Лушпинський та мистецтво українського художнього металу початку ХХ ст.» та «Михайло Стефанівський: історія життя та творчої діяльності» [36], є вагомим внеском в дослідження художнього металу цього періоду.

Скло та вітраж є також невід'ємною часткою архітектурного та інтер'єрного дизайну. З цієї теми немає великої кількості досліджень, проте Р. Гримальюк написала книгу «Вітражі Львова кін. ХІХ — поч. ХХ ст.», у якій комплексно висвітлила історію розвитку вітражництва у західному регіоні України [7]. Храмовим вітражам Галичини цього ж періоду присвятила свою дисертацію І. Гах [6].

Отже, на сьогодні немає єдиної праці, яка б узагальнила явища зародження та розвитку дизайну в Галичині. Дослідження українського дизайну є фрагментарними, і погляд, все ж, зосереджений більше на мистецтві. Підхід з точки зору дизайну є лише у небагатьох авторів, і то йде мова, здебільшого, про одну конкретну сферу чи персоналію. З цього можна зробити висновок, що існує потреба в фундаментальній праці, у якій художні промисли та художня промисловість (між якими є принципова відмінність) Галичини були б досліджені у контексті дизайну та порівняно зі світовими аналогами, адже якщо дивитись вузько на місцевий дизайн без порівняння, — не можна зробити повноцінних висновків.

1. Бірюльов Ю.О. Захаревичі: Творці столичного Львова / Ю.О. Бірюльов. — Львів : Центр Європи, 2010. — 336 с.
2. Бірюльов Ю. Мистецтво львівської сецесії / Ю.О. Бірюльов. — Львів : Центр Європи, 2005. — 184 с.
3. Боднар О.Я. Дизайн в Україні: історія, актуальний стан, орієнтири розвитку / О.Я. Боднар. — Львів : Записки Наукового товариства імені Шевченка. — Том ССХLІ. Праці Комісії архітектури та містобудування. — 2001. — С. 54—64.
4. Будзан А.Ф. Українські народні скрині / А.Ф. Будзан // Матеріали з етнографії та мистецтвознавства. — Київ, 1978. — С. 165.
5. Волинська О. Перша в Україні художньо-промислова школа / О. Волинська // Розвиток художньої освіти в Галичині в другій половині ХІХ — початку ХХ століття : дис... канд. наук: 13.00.01-2009. — Львів : Вісник ЛНАМ, 1994.
6. Гах І.С. Храмовий вітраж Галичини кінця ХІХ — початку ХХ ст.: Західноєвропейський контекст (становлення, художні особливості, проблеми реставрації) :

- дис... канд. наук: 17.00.06-2006 / Гах Ірина Степанівна. — 2006.
7. *Грималюк Р.* Вітражі Львова кін. XIX — поч. XX ст. / Р. Грималюк. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2004. — 236 с.
  8. *Грицюк Л.С.* Творча спадщина Євгена Нагірного та її значення для розвитку архітектури України : дис... канд. архітектури: 18.00.01 / Грицюк Лариса Степанівна ; Національний ун-т «Львівська політехніка». — Львів, 2004. — 292 арк. : іл.
  9. *Даниленко В.Я.* Дизайн / В.Я. Даниленко. — Харків : ХДАДМ, 2003. — 320 с.
  10. *Даниленко В.* Дизайн України у світовому контексті художньо-проектної культури / В. Даниленко. — Харків : ХДАДМ ; Колорит, 2005. — 244 с. — (Монографія).
  11. *Дмитрів Є.* Особливості розвитку житлового інтер'єру Львова кін. XIX — поч. XX ст. / Є. Дмитрів // Народознавчі зошити. — 2008. — № 1—2. — С. 111—114.
  12. *Дяків М.В.* Міське меблярство Галичини XIX—XX ст.: історія, типологія, стилістичні особливості : автореф. дис... канд. мистецтвознавства: 17.00.06 / Дяків Марія Володимирівна ; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника ; Ін-т мистецтв. — Івано-Франківськ, 2010. — 16 с.
  13. *Жук О.К.* Мистецтво дизайну у творчості Юліана Захарієвича / О.К. Жук // Архітектура : збірник наукових праць / відп. ред. Б.С. Черкес. — Львів, 2008.
  14. *Жук І.* Львів Левинського: місто і будівничий: альбом / І. Жук. — Львів : Грані-Т, 2010. — 184 с.
  15. *Івашків Г.* Декор української кераміки XVI — першої половини XX століть / Г. Івашків. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2007. — 544 с. — (Автореферат).
  16. *Івашків Г.* Декор української кераміки XVI — першої половини XX століть / Г. Івашків. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2007. — 544 с.
  17. *Історія української культури : у 5 т.* — Київ : Наукова думка, 2001. — Т. 1. — 1134 с. ; Т. 2. — 847 с. ; Т. 3. — 2003. — 245 с.
  18. *Історія Львова : у 3 т.* — Львів : Центр Європи, 2006. — Т. 1. — 296 с. ; Т. 2. — 2007. — 560 с. ; Т. 3. — 575 с.
  19. *Качор А.* Мужі ідеї і праці / А. Качор. — Вінніпег ; Торонто ; Клівленд : Братство Маслосоюзників у Канаді та ЗСА, 1974.
  20. *Кісь Я.Р.* Промисловість Львова у період феодалізму / Я.Р. Кісь. — Видавництво Львівського університету, 1968. — 224 с.
  21. *Колупаєва А.* Українські кахлі XIV — початку XX століть. Історія. Типологія. Іконографія. Ансамблевистість / А. Колупаєва. — Львів, 2006. — 384 с.
  22. *Комар Ж.Ю.* Ян Томаш Кудельський — галицький архітектор на зламі епох / Ж.Ю. Комар // Архітектура: збірник наукових праць / відп. ред. Б.С. Черкес. — Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2008. — № 632. — 244 с. : іл. — (Вісник Національний університет «Львівська політехніка»).
  23. *Король С.* Виставка промислів і рукоділля 1851 року у Львові / С. Король // Вісник ХДАДМ. — № 7/2008. — С. 93—100.
  24. *Лев Х.* Нагірні, Леви: історія родини / Х. Лев // Х. Лев, Н. Філевич, В. Лев-молодший: Статті, спогади, наукові розвідки, архівні матеріали. — Львів, 2000. — 162 с.
  25. *Лисенко О.Ю.* Формування та збереження архітектури громадських просторів у структурі житлових будинків Львова рубежу XIX—XX століть : дис... канд. архітектури: 18.00.01 / Лисенко Ольга Юрївна ; Національний ун-т «Львівська політехніка» ; Інститут архітектури. — Львів, 2005. — 263 арк. : рис. — (Бібліогр.: арк. 166—192).
  26. *Львів: Туристичний путівник.* — Львів : Центр Європи, 2004. — 516 с.
  27. *Маркович М.Й.* Українські художні світильники XVI—XX ст. в контексті європейського мистецтва освітлювальних приладів (історія, типологія, художні особливості) : дис... канд. мистецтвознавства: 17.00.06 / Маркович Марія Йосипівна ; НАН України ; Інститут народознавства. — Львів, 2005. — 160 арк. + 127 арк. дод. : рис. — (Дві кн. одиниці. — Бібліогр. : арк. 151—160).
  28. *Моздир М.* Народні меблі в Україні. Генезис. Еволюція форм / М. Моздир // Народознавчі зошити. — 2008. — № 1—2. — С. 160—183.
  29. *Мистецька освіта в Україні середини XIX — середини XX століття: структурування, методологія, художні позиції 2005 года : автореф. дис... д-ра мистецтвознав.: 17.00.06 / Р.Т. Шмагало ; Львівська національна академія мистецтв. — Львів : ЛНАМ, 2005. — 44 с.*
  30. *Несторович В.* Українські купці і промисловці у Західній Україні 1920—1945 / В. Несторович. — Торонто ; Чикаго : Клуб українських професіоналістів і підприємців, 1977. — 342 с.
  31. *Нога О.* Михайло Стефанівський: історія життя та творчої діяльності / О. Нога. — Львів : Українські технології, 2004. — 108 с.
  32. *Нога О.* Українська художньо-промислова кераміка Галичини (1840—1940) / Олесь Нога. — Львів : Українські технології, 2001. — 392 с.
  33. *Нога О.* Між Сходом і Заходом. Кераміка Галичини кінця XIX — початку XX ст. в контексті міжнародних зв'язків. Контакти і взаємовпливи / О. Нога, Р. Шмагало. — Львів, 1994. — 120 с.
  34. *Новосельчук Н.* Автореферат дисертації «Формування інтер'єру громадських будівель кінця XIX — початку XX ст.» (на прикладі Харківщини і Полтавщини), 2006 год.: автореф. дис... канд. архітектури:

- 18.00.01 / Н.Є. Новосельчук ; Національна академія образотворчих мистецтв і архітектури. — Київ, 2006. — 19 с. — (укр.).
35. Нога О. Олександр Лушпинський та мистецтво українського художнього металу початку ХХ ст. / О. Нога. — Львів : Галицька імпреза, 1998. — С. 25—26.
36. Нога О. Михайло Стефанівський: історія життя та творчої діяльності / О. Нога. — Львів : Українські технології, 2004. — 108 с.
37. Нога О. Іван Левинський: Архітектор, підприємець, меценат / наук. і літ. редактор, автор концепції ілюстрат. матеріалу Ю. Бірюльов. — Львів : Центр Європи, 2009. — 192 с.
38. Перша в Україні художньо-промислова школа. — Львів : Вісник ЛНАМ, 1994. — Вип. 5.
39. Січинський В. Історія українського мистецтва. I том: Архітектура / В. Січинський. — Нью-Йорк : НТШ в Америці, 1956. — С. 156.
40. Станкевич М. Українське художнє дерево ХVI—ХХ ст. / Михайло Станкевич. — Львів : Інститут народознавства НАНУ, 2002. — 479 с.
41. Українські мистецькі виставки у Львові. 1919—1939: Довідник, антологія мистецько-критичної думки / автор-упорядник Р.М. Яців. — Львів : Львівська національна академія мистецтв ; Інститут народознавства НАН України, 2011. — 696 с.
42. Чугай Р.В. Яворівщина / Р.В. Чугай. — Київ, 1978. — С. 97.
43. Шишка О.В. Наше місто. Львів : Посібник з курсу «Львовознавство» / О.В. Шишка. — Львів : Центр Європи, 2005. — Ч. II. — 173 с.
44. Школьна О.В. Творчість і мистецько-педагогічна діяльність Михайла Жука в контексті становлення української школи художників фарфору (перша половина ХХ століття) : дис... канд. наук: 17.00.06-2008 / Школьна Ольга Володимирівна. — 2008.
45. Школьна О.В. Художні особливості порцеляни Баранівського фарфорового заводу кін. ХІХ — поч. ХХ ст. / О.В. Школьна // Вісник ХДАДМ. — № 8. — 2008. — 134 с.
46. Шмагало Р. Мистецька освіта в Україні середини ХІХ — середини ХХ століття: структуровання, методологія, художні позиції 2005 года : автореф. дис... д-ра мистецтвознав.: 17.00.06 / Р.Т. Шмагало ; Львівська національна академія мистецтв. — Львів : ЛНАМ, 2005. — 44 с.
47. Шмагало Р. ХХ ст. в контексті міжнародних зв'язків. Контакти і взаємовпливи / Р. Шмагало. — Львів, 1994. — 120 с.
48. Шмагало Р. Професійна художня кераміка України на виставках (рубіж ХІХ—ХХ ст.) / Р. Шмагало // Вісник Львівської академії мистецтв. — Вип. 6. — Львів, 1995. — С. 49—56.
49. Шмагало Р. Школи декоративно-ужиткової кераміки Західної України кінця ХІХ — початку ХХ століть / Р. Шмагало // Українське гончарство. Національний культурологічний щорічник. За роки 1996—1999. — Опішне : Українське народознавство, 1999. — Кн. 4. — С. 150—159.
50. Шмагало Р. Аналіз художніх особливостей творів гончарних промислів / Р. Шмагало // Українська керамологія: Українське народознавство. — Опішне: Українське народознавство, 2001. — Кн. 1. — С. 128—153.
51. Шмагало Р. Українська кераміка ХХ століття поза Батьківщиною / Р. Шмагало // Українська керамологія: Національний науковий щорічник. — 2002. — Кн. 2. — С. 244—276.
52. Яців Р.М. Українське мистецтво ХХ століття: Ідеї, явища, персоналії. Збірник статей / Р.М. Яців. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2006. — 351 с. : іл.

Marta Makovetska

THE STATE OF RESEARCH ORIGIN AND DEVELOPMENT OF DESIGN IN GALICIA'S SCIENTIFIC SOURCES

In the article explained degree of design formation outlets in Lviv, as in Galicia on the whole, made in the scientific art criticism literature. On the base of the literature and archive sources, the specific of building up such a branches of design as architectural, industrial design etc. is under revelation. The main attention is dedicated to the most important phenomena which had both all-European divulging and importance for design development in Galicia and Ukraine on the whole.

Keywords: design, handicraft, industry, Galicia.

Марта Маковецкая

СОСТОЯНИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ЗАРОЖДЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ДИЗАЙНА В ГАЛИЧИНЕ В НАУЧНЫХ ИСТОЧНИКАХ

В статье освещено состояние исследования в научной литературе по искусствоведению предпосылок возникновения дизайна во Львове и Галичине в целом. На основании литературных и архивных источников открывается специфика построения таких отраслей дизайна, как архитектурный дизайн, промышленный дизайн и др. Основное внимание уделяется наиболее значимым явлениям, которые имели общеевропейский резонанс, и имели значение для развития дизайна в Галичине и Украины в целом.

Ключевые слова: дизайн, ремесла, промышленность, Галичина.